

Samuel Kollár (1769-1830) - učenec Malohontu

BÁRDIOVÁ, Marianna

Príspevok prednesený na interdisciplinárnej konferencii
Kultúrne dedičstvo Gemera a Malohontu a jeho sprístupňovanie V.

v Jelšave 1. decembra 2017

Abstrakt

Samuel Kollár pochádzal z Hrnčiarskej Vsi. Vyštudoval v Ožďanoch, Kežmarku a Šoproni, teologické štúdium absolvoval v nemeckých mestách Halle a Wittenberg. 12 rokov pôsobil ako profesor a rektor gymnázia v Ožďanoch, od roku 1803 až do smrti bol evanjelickým kňazom v Čerenčanoch. Zaslúžil sa o postavenie nového kostola, fary a školy. V roku 1824 bol zvolený za malohontského seniora. Bol aktívnym členom Učenej spoločnosti malohontskej v Nižnom Skálniku a do jej zborníka *Solennia Bibliothecae Kis-Honthanae* prispieval štúdiami z oblasti histórie, geografie a národopisu Malohontu, Čerenčian, Oždian a Rimavskej Soboty. Časť z jeho pozoruhodnej rozsiahlej knižnice je deponovaná v ŠVK-Literárnom a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici.

Kľúčové slová

Osvietenstvo, učené spoločnosti, Samuel Kollár, Čerenčany, Učená spoločnosť malohontská, *Solennia Bibliothecae Kis-Honthanae*, Knižnica Samuela Kollára

V 18. storočí, najmä v jeho druhej polovici, nastal v Európe veľký rozvoj remeselnej a strojovej výroby, ale aj nových vedeckých objavov. To zároveň prinieslo aj potrebu väčšej vzdelanosti, nových poznatkov, kníh a encyklopédií. V rokoch 1751 – 1772 vydával najznámejší francúzsky encyklopedista Denis Diderot (1713 – 1784) základné dielo pre svojich súčasníkov i nasledovníkov – francúzsku Encyklopédiu.¹ Spolupracoval na nej aj ďalší známy filozof a mysliteľ François Voltaire (1694 – 1778). V tomto období svoje diela vydával aj Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778). Vo vtedajšom Hornom Uhorsku však v tom čase žil a tvoril Matej Bel z Očovej (po maďarsky *Bél Mátyás*, po nemecky *Matthias Bél*) (* 22. marec 1684, Očová – † 29. august 1749, Bratislava), slovenský polyhistor, encyklopedista, filozof, pedagóg, evanjelický kazateľ, priekopník slovenského osvietenstva, jeden z najvýznamnejších európskych vedcov 18. storočia, zakladateľ modernej vlastivedy v Uhorsku. Vo vedeckej práci presadzoval moderné metódy – kolektívnu prácu, postup podľa stanoveného plánu, štúdium prameňov z archívov a kritický postoj k faktom. V tomto ohľade už predstihol aj osvietencov. Práve spoločná práca viacerých odborníkov na vedeckom diele bola v tom období málo zaužívanou metódou spracovávaní väčších encyklopedických diel a stala sa vzorom aj pre francúzskeho encyklopedistu Denisa Diderota. Belovým celoživotným dielom sa stali štyri zväzky vedeckej práce o Slovensku *Historicko-zemepisný poznatok o súvekom Uhorsku (Notitia Hungariae novae historico geographica)*, ktoré vyšli v rokoch 1735 – 1742 vo Viedni tlačou Paula Strauba.²

Samuel Kollár – biografické údaje

Vďaka týmto, ale aj mnohým ďalším osobnostiam sa 18. storočie stalo storočím učencov, storočím skutočne osvieteným. Do tohto obdobia, priaznivého pre nadaných a vnímavých ľudí, sa 14. januára 1769 v dedinke Pondelok (dnes Hrnčiarska Ves) narodil Samuel Kollár. Pre rozvoj jeho talentu bolo šťastím, že prišiel na svet v rodine vychovávateľa a školského správcu, ktorý sa neskôr stal evanjelickým kňazom. Aj jeho matka Judita Rissányiová bola dcérou evanjelického farára a aj viacerí príbuzní pôsobili ako evanjelickí kňazi. To sa odrazilo aj na dôkladnom vyškolení Samuela Kollára. Po skončení základného vzdelania v škole v Rimavskej Píle, kam sa rodičia presťahovali, odišiel na ďalšie gymnaziálne štúdiá do Ožďan a Kežmarku. Na oboch školách pôsobili v tom čase veľmi dobrí pedagógovia, najmä v oblasti jazykov. A tak na štúdium do Šoprone a neskôr do Nemecka odchádzal už s dobrými základmi z latinčiny, maďarčiny, nemčiny, ale aj z filozofie, základov teológie a z ďalších predmetov. V rokoch 1789 – 1791 absolvoval Samuel Kollár teologické štúdium v nemeckých mestách Halle a Wittenberg, kde sa slovenskí študenti dôverne zoznamovali nielen s učením Martina Luthera, ale aj s názormi vtedajších najznámejších nemeckých, francúzskych a anglických filozofov a učencov, matematikov, fyzikov a ďalších prírodovedcov. Dobre pripravený nastúpil Samuel Kollár hneď po skončení štúdií ako profesor a rektor lýcea v Ožďanoch. Jeho vedomosti boli skutočne obdivuhodne rozsiahle a hlboké. Dokazoval to nielen ako pedagóg, ale aj ako autor mnohých článkov a odborných štúdií. V Ožďanoch pôsobil 12 rokov. Veľa pracoval, preto začal mať zdravotné problémy. Dvakrát odmietol odísť zo školy, nakoniec ho však vyčerpanosť prinútila prijať v roku 1803 ponúknuté miesto evanjelického kňaza v Čerenčanoch. K cirkevnému zboru v tom čase patrili aj filie Malé Teriakovce, Veľké Teriakovce a Rimavská Sobota. V roku 1824 bol zvolený za malohontského seniora, čo svedčí o veľkej dôvere a vážnosti, ktorú požíval. Tu sa aj, vo vyššom veku, v roku 1815 oženil s Máriou Annou Števonkovou, ktorá sa mu stala veľkou životnou oporou.

Celoživotné dielo Samuela Kollára charakterizujú štyri hlavné okruhy jeho mnohostrannej činnosti – pastoračná, pedagogická, vedecká a osvetová činnosť. Ako pedagóg nielen obetavo vychoval mnoho žiakov, ale ako člen pracovnej skupiny, poverenej spracovaním návrhu na reformu evanjelického školstva v Malohonte, aj ako skúsený učiteľ, prispel k mnohým zlepšeniam v týchto školách. V roku 1803 bol v Čerenčanoch veľký požiar, pri ktorom vyhorelo veľa domov a ďalších budov. Pretože v zlom stave boli aj kostol, fara a škola, Kollár sa húževnato pustil do práce na ich obnove. Jeho zásluhou sa v rokoch 1806 – 1808 v obci postavil architektonicky hodnotný kostol pod vedením staviteľa Antona Müllera. V roku 1808 začal so stavbou fary a školy podľa projektov murárskeho majstra Jakoba Vitéza zo Sobôtky. Samuel Kollár sa ako dobrý kňaz venoval svojim veriacim aj v bežnom živote. Pomáhal im dobrými radami a učil ich ako čo najlepšie pestovať ovocné stromy, čo aj sám skúšal vo farskej záhrade, ako sa venovať včelárstvu a radil im aj pri ďalších poľnohospodárskych prácach. Zomrel v Čerenčanoch 8. augusta 1830 a tu je aj pochovaný.

Vedecká práca

Samuel Kollár sa po celý život venoval svojej veľkej láske – knihám a vedeckej práci. Pod vplyvom európskych osvietenských prúdov sa aj na Slovensku začali zakladať rozličné učené spoločnosti – *Slovenské učené tovarišstvo* v Trnave s pobočkami vo viacerých mestách ³

alebo literárna spoločnosť *Societas Slavica* v Banskej Bystrici, ktoré nahrádzali absenciu národnej kultúrnej a vedeckej inštitúcie.⁴ V roku 1808 bola z iniciatívy právnika a publicistu Jána Feješa (1764 – 1823) a ev. kňaza Mateja Holka ml. (1757 – 1832) založená *Učená spoločnosť malohontská* v Nižnom Skálniku, ktorá pôsobila v tomto regióne do roku 1841.⁵ Jej členom sa stal aj Samuel Kollár. Spoločnosť vydávala zborník s názvom *Solennia Bibliothecae Kis-Honthanae*, do ktorého Kollár prispel mnohými odbornými štúdiami v latinskom jazyku. V nich spracovával históriu Malohontu, obcí Čerenčany, Jelené (dnes časť obce Sušany), Malé Teriakovce, Suchá, Zalužany, Sušany, Ožďany, Rimavská Sobota, zemepis a národopis regiónu. Jeho príspevky a opisy si všimol aj spisovateľ Ján Kalinčiak (1822 – 1871) a považoval ich za podrobné, veľmi cenné a oveľa dokonalejšie než v diele *Notitia Comitatu Gömöriensis* (Poznatky o Gemerskej stolici) od Ladislava Bartolomeidesa: „...*V opisoch sa [Kollár] pridržal nasledujúceho delenia: Meno obce, pôvod, poloha, hranice, vzdialenosť, podnebie, obyvatelia, politická história, panstvo. História cirkevná, kňazi, učitelia, nehody postihnuvšie obec, terajší stav obce. Cirkevné dôchodky, klenoty. Počet stavieb a obyvateľov, tvárnosť a duševné nadanie obyvateľov. Cnosti a chyby, ráz a mravy, oblek a šperk. Kollár ku všetkému priložil i slovenské zápisky, ktoré sa pri obciach nachádzali, ktoré sú však nepatrné a bez zmeny. Zaoberal sa však aj dejinami reformácie i katolíckej cirkve v Malohonte a ďalšími témami. ...*“⁶ K pôvodu názvu obce vo svojej štúdií Kollár napísal: „*Aj keď sa cítim len bezvýznamným a nie zbehlým v lúštení pôvodu a názvu obcí, musím uviesť, že v najstarších dokumentoch meno obce opísali »Cseren« /Čereň/, čo prezrádza jeho slovanský pôvod. Najstaršie pomenovanie miestnych obyvateľov bolo „piscationi“ – rybári – a z toho, že sa tento názov udržal, usudzujeme, že skutočne boli rybármi. ...*“⁷ V časti 11. Návšteva u kniežat'a Rákociho opísal Kollár situáciu obce počas protihabsburgského uhorského povstania (1703 – 1711). Už na jeho začiatku, v roku 1703, Rákociho vojská pustošili dediny, kostoly a úrodu, a tak sa obyvatelia Čerenčian odvážne vybrali so sťažnosťou priamo za kniežat'om Františkom II. Rákocim do Tokaja. Ten ich prijal a vydal rozhodnutie datované v tábore pri Tokaji dňa 7. novembra 1703, ktoré ich malo ochrániť pred rabovaním: „... *postavili sme sa do radov bojovníkov za oslobodenie. Tak to urobili aj obyvatelia Čerenčian a dostavili sa k nám do tábora, aby nám prejavili lásku a oddanosť a vernosť vlasti a žiadali od nás protekčný list, ktorý by zaručoval slobodu im osobne ako aj ich majetku. Ich žiadosti sme uznali za správne a všetky ich práva týmto ochranným listom, našou pečat'ou opatreným potvrdzujeme a súčasne prikazujeme dôstojníkom jazdeckých ako aj peších vojenských útvarov, aby obyvateľom spomínanej obce ani ako jednotlivcom ani pri práci na poli, tým viac v kostole a v škole a na ich nádvorí, sami nespôsobili žiadnu škodu rabovaním a aby toto zakázali aj vojakom pod ich velením postaveným.*“⁸ Za porušenie tohto zákazu hrozil vojakom prísny trest až smrť.

Ján Kalinčiak si všimol aj Kollárov opis svadobných zvykov v Čerenčanoch, ktoré mali niektoré podobné znaky s inými regiónmi, ale mali aj osobitosti, poukazujúce na zvyšky starých patriarchálnych čias: „...*Manželstvo uzatvárajú vždy rodičia oboch stránok, práve tak ako i v Liptove, no nikdy nie mladoženisi. Po pytačkách mladuchu posýpajú pšenom. Po sobáši nevestu (Solennia XV, str. 57, 58, 59) pred domom mladoženicha očakáva jeho matka s lyžicou medu. Po svadobných zábavách, keď sa všetci odoberú na odpočinok, nevesta vyzúva mladoženíchovi čižmy na znak pokorenia sa do jeho moci, potom ho nimi bije, a to zas na znak toho, že od toho času, keď môže svojho muža biť, stráca svoje právo. Ak všetky tieto podrobnosti uvážime a ak*

ich porovnáme s germánskymi obyčajami, celkom isto sa nám ukáže velikánsky rozdiel domáceho života, základu to všetkých spoločenských a občianskych pomerov. A ak čítame i ďalej Kollárove opisy obyčají, prichádzame na iný pamätný výjav v usporiadaní domácnosti v Čerenčanoch. Nevesta nedostáva nijaké veno, lebo, ako pokračuje pôvodca po slovensky, „za djevku neidou voly“, potom musí spolu robiť s ostatnými mužmi a ženami, nedostávajúc zo spoločného majetku nič. Majetok a dôchodky každého páru rodiny osobitne sú v plátne, ktoré pripravuje každá žena na svoju ruku, a tiež v pálení pálenky. Z toho musí žena zaodievať svoje deti, liečiť ich a aj svojmu mužovi zaopatriť všetky potrebné veci, lebo hospodár domu jej ničím na toto nepríspeje. ...“⁹ Táto štúdia, ktorú Ján Kollár predniesol na 15. zasadaní Malohontskej knižnice 7. októbra 1823 v Nižnom Skálniku, je cenným zdrojom o histórii obce Čerenčany aj pre súčasné bádanie.

Zaujímavý je príspevok Samuela Kollára venovaný ev. kňazovi v Nižnom Skálniku a knihovníkovi Učenej spoločnosti malohontskej Michalovi Szabóovi (1761 – 1811), ktorý ho predstavuje ako citlivého, ale aj ako erudovaného a rozhl'adeného človeka. Napísal ho pri príležitosti jeho úmrtia Michala Szabóa 27. apríla 1811 a uverejnil v Solenniách v tom istom roku. Vyjadril v ňom osobný hlboký zármutok nad predčasným odchodom manžela, otca rodiny, svojho priateľa a spolubrata. Okrem biografických údajov sa tu Kollár zamýšľal nad osobnosťou a úlohami knihovníka. Vyslovil názor, že knihovník má byť múdry, starostlivý, usilovný a jazykovo dobre vybavený. Okrem toho musí mať predpoklady pre odbornú prácu s knihami – pre ich získavanie, usporiadanie a spravovanie a orientovať sa množstve informácií z viacerých vedných odborov. Knihovník by mal mať prehľad vo vydávaní kníh a ich autorov, aby vedel pre knižnicu zvoliť hodnotnejšie a originálne diela podľa ich obsahu a kvality.¹⁰ Tieto atribúty sa snažil Kollár uplatniť aj pri budovaní svojej vlastnej knižnice.

Knižnica Samuela Kollára

Zachovaná časť pôvodne rozsiahlejšej knižnice Samuela Kollára je deponovaná v Štátnej vedeckej knižnici - Literárnom a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici. Pôvodne bola v sakristii kostola v Čerenčanoch, kde bola vystavená nepriaznivým vplyvom počasia, vlhkosti, plesni a chladu. V snahe zachrániť a preskúmať tento vzácny odkaz minulosti po dohode s tamojším ev. kňazom Pavlom Slančom v roku 1966 odviezli knižnicu na Pedagogickú fakultu v Banskej Bystrici, kde sa jej výskumu venoval doc. PhDr. Andrej Golema, CSc. V zborníku *Vlastivedné štúdie Gemera* v roku 1988 publikoval o Samuelovi Kollárovi štúdiu, ktorá je ojedinelou rozsiahlejšou prácou o tejto pozoruhodnej osobnosti. Kollárovska knižnica sa z Pedagogickej fakulty dostala do Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici v prvej polovici 70. rokov 20. storočia na odborné spracovanie, uloženie i záchranu. Viaceré exempláre kníh sa však už nebudú dať zachrániť – niektoré sa stratili alebo boli zničené, prípadne sú v takom zlom stave, že ich už nemožno reštaurovať. V 80. rokoch 20. storočia sa identifikácii tlačí bez titulných listov venoval JUDr. Jaromír Bázlik, ktorý v roku 1989 svoje výsledky publikoval.¹¹ V súčasnosti je knižnica spracovaná elektronicky a informácie o zachovaných knihách sú k dispozícii každému záujemcovi. V roku 2007 knižnica prešla odbornou dezinfekciou v Ústrednom štátnom archíve v Bratislave a koncom roka 2017 bolo okolo 20 kníh odborne zreštaurovaných.¹² Do súčasnosti sa zachovalo 822 jednotiek vrátane 11 rukopisných kníh: 26 zo 16. storočia, 43 zo 17. storočia, najviac, 363 z 18. storočia. Z 19.

storočia do konca života S. Kollára v roku 1830 je 42 jednotiek. Bez určenia presného roku z 19. storočia je ďalších 18 jednotiek. Z rokov 1831 – 1933, je 330 jednotiek, ktoré do knižnice vložili už Kollárovi nasledovníci.

Na väčšine titulných listov sú rukou napísané pôvodné čísla a tie svedčia o tom, že kníh bolo podstatne viac. Sú tu aj pečiatky – Obecného úradu v Čerenčanoch, samotnej Kollárovskej knižnice,¹³ ako aj Knižnice malohontského seniorátu. Najčastejšie sú však na titulných listoch rukopisné signatúry Samuela Kollára – KK MHS (Kollárovska knižnica Malohontského seniorátu) a poradové číslo knihy, prípadne aj jeho autogram alebo aj osobná pečať s iniciálkami SK. Na titulnom liste 3. dielu knihy Dejiny tridsaťročnej vojny od F. Schillera z roku 1793 okrem oválnej pečiatky Kollárovskej knižnice dopísal S. Kollár signatúru „495. c. Biblioth. Koll“ a nad pečaťku dopísal aj „Seniorat Kish. In Cserencs.“¹⁴ Najstaršia kniha z tejto knižnice má už temer pol tisícročia – ide o Nový zákon vydaný v Bazileji v roku 1519. Vzácnymi sú aj dve tlače od Erazma Rotterdamského - Epištoly, ktoré vytlačil Johannes Frobenius v Bazileji v roku 1521 a dvojazyčné latinsko-české vydanie knihy Mrawnost obyčeuow z roku 1556. Táto kniha je zviazaná v konvolúte a nemá titulný list. JUDr. Jaromírovi Bázlikovi sa ju v Českom štátnom archíve v Prahe podarilo identifikovať. Ani v tomto archíve tlač nie je úplná a podľa vtedajšieho pracovníka Dr. Petra Voita bola vytlačená v Olomouci alebo v Prahe a v každom prípade exemplár v Kollárovskej knižnici možno považovať za vzácny.¹⁵ Zaujímavý je aj jeho obsah, ktorý je v mnohom inšpiratívny aj pre súčasnosť. Hneď v úvode si Erasmus kladie otázku, prečo treba deti vyučovať a dáva si aj odpoveď: „*Povinnost wyučowání Děti na kolik se stran dělí? Odpověd, Na čtyři předně / Najprwé aby mladistwá mysl začátkuom pobožnosti se vyučowala / Potom aby swobodná Umění milowala / a jím se wyučowala. Nadto pak / aby ku powinnostem žiwota wedena byla. Naposledy / aby hned od Dětinstwí swého /mrawnosti w obyčejích přiwykla.*“¹⁶

V knižnici sú aj dve práce Mateja Bela, výt'ahy z jeho notícií, ako aj tlače z Levoče, Banskej Bystrice, Trnavy, Liptovského sv. Mikuláša a z Košíc. Z hľadiska obsahu sa celá pôvodná Kollárovska knižnica zhoduje so záujmami a prácou svojho tvorcu a čitateľa. Sú tu filozofické a náboženské spisy (grécki filozofi, rozličné vydania Biblií a Nového zákona, výklady ku kapitolám Nového zákona, breviáre, postily), učebnice, knihy o histórii, geografii, práve, matematike, fyzike, iných prírodných vedách, gramatiky, čítanky a slovníky rozličných jazykov (jazyk grécky, latinský, nemecký, francúzsky, uhorsko-latinský slovník vydaný v Levoči r. 1708), ale aj zbierky básní. Nachádzajú sa tu aj dva diely filozofických spisov Mosesa Mendelssohna (Berlín, 1777), starého otca skladateľa Felixa Mendelssohna-Bartholdyho, ale aj Türkische Bibel (Turecká Biblia, Frankfurt nad Mohanom, 1772). Viacej kníh sa týka kresťanskej morálky, výchovy, ale aj chorôb detí. Pozoruhodné sú Kollárove rukopisné poznámky na titulných listoch jednotlivých kníh, niekde stručné, inde podrobnejšie. Poznámky si písal v tom jazyku, v ktorom bola kniha vytlačená – latinčina, nemčina, maďarčina, biblická čeština, hebrejčina a gréčtina.

Z tlačí po roku 1830, teda po Kollárovej smrti, sa v knižnici nachádzajú hlavne rozličné časopisy, knihy o cirkevných dejinách, katechizmus, pastoračné listy a z 20. storočia sú to najmä zápisnice zo zasadnutí generálneho konventu Ev. a. v. cirkvi na Slovensku a zo zasadnutí rady Ev. a. v. seniorátu malohontského.

Samuel Kollár po celý život usilovne študoval a pracoval v prospech ľudí. Bol vzácnou osobnosťou, európsky rozhladeným učencom a humanistom v období osvietenstva. Pre rozvoj Malohontu znamenal práve to, čo pre rozvoj vtedajšieho Horného Uhorska náš najväčší osvietenký duch Matej Bel. Svojou prácou a vedomosťami, ktoré dnes môžeme s úctou obdivovať, prispel výraznou mierou k tomu, že sa Malohont stal jedným z dôležitých stredísk vzdelanosti a osvety na Slovensku. Nezostala však po ňom len stopa v historických dokumentoch, maľovaný portrét a hrob so vzácnym liatinovým náhrobkom na cintoríne v Čerenčanoch. Zostali tu po ňom evanjelický chrám, budovy školy a fary v obci. Zanechal nám však aj svoje odborné práce, ktoré čakajú na súčasných učencov, ktorí by ich preložili z latinského do slovenského jazyka. Na počesť malohontských učencov otvorili 13. septembra 2014 v priestoroch Obecného úradu v Nižnom Skálniku Pamätnú izbu Učenej spoločnosti malohontskej, v ktorej sa nachádza aj portrét Samuela Kollára. Je to jedna z nasledovaniahodných aktivít Občianskeho združenia Solenia, ktorý oživuje hodnotné tradície Malohontu.¹⁷

Obrazové prílohy

Obr. 1

Matej Bel – Magnum Decus Hungariae (veľká ozdoba Uhorska, portrét vľavo) a titulný list 2. dielu *Notitia Hungariae novae historico-geographica*, 1736. Na titulnom liste sú podpisy vlastníkov exemplára Jána Lányio a Sama Chalupku, ktorý napísal (vpravo): „Z pozostalosti Melzerovej S. Chalupka za 8 zlatých“ (Zbierkový fond ŠVK-Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici, ev. č. L 10399)

Obr. 2

Wittkay, J.F.: Samuel Kollár, olejomaľba, 1818. Nápis na zadnej strane obrazu: „Samuel Kollár, kňaz čerenčiansky, narodil sa 14. januára 1769, roku 1815 sa zosobášil s Máriou Števonkovou, 17. apríla 1818 namaľoval J.F.Witkay.“ (Obraz sa nachádza v zbierkovom fonde Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote)

Obr. 3 a, b

Veža ev. kostola v Čerenčanoch, 1965.

Kostol bol 24. decembra 1944 počas 2. svetovej vojny poškodený. Opravený bol po 21 rokoch a vysvätený 5. decembra 1965. Nápis na reverze fotografie kostola. Podpisy: ev. farár Pavol Slančo, cirk. kurátor Július Bárdi, cirk. dozorca Ladislav Vajda (Súkromný archív rodiny Bárdiovej)

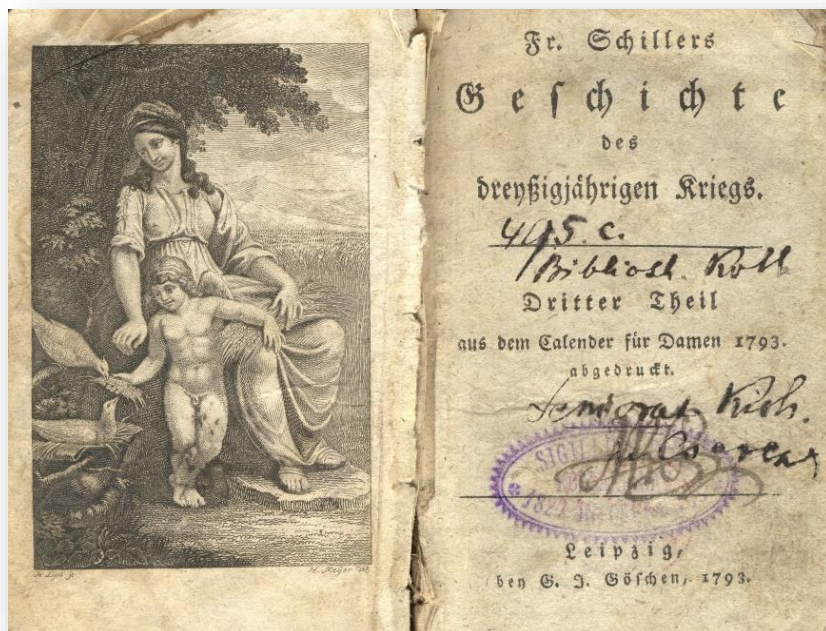
Obr. 4 a,b

Náhrobok Samuela Kollára a jeho manželky Márie, rod. Števonkovej na cintoríne v obci Čerenčany a detail liatinovej tabule s nápisom, 1.11.2017 (Foto Marianna Bárdiová)

Obr. 5

Pečiatka Knížnice Samuela Kollára Čerenčany z roku 1827 (Zbierkový fond ŠVK- Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici)

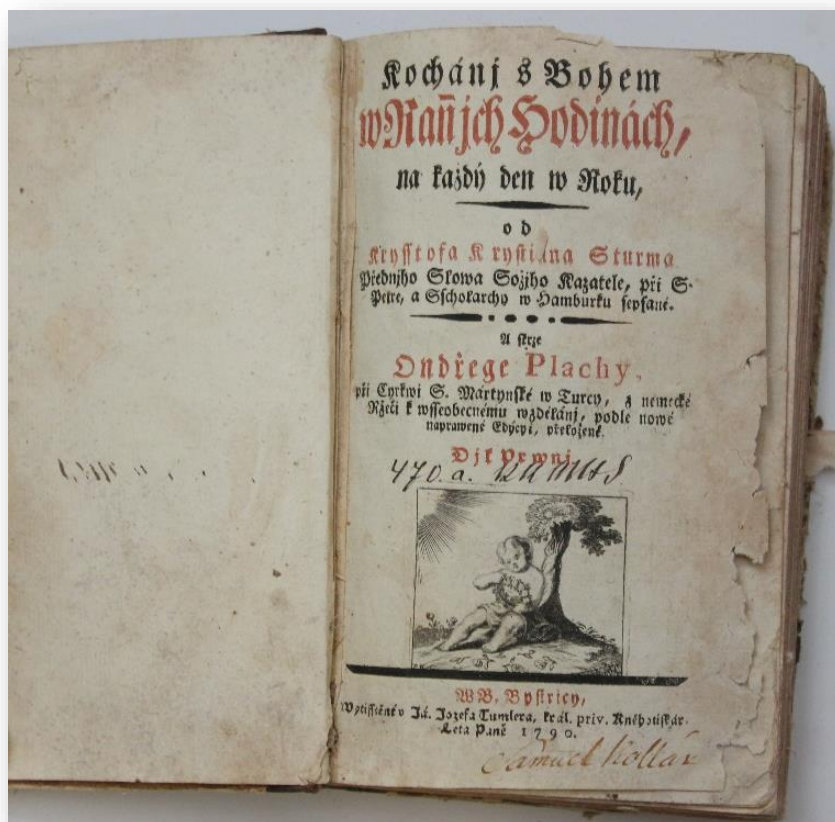
Obr.6

Fr. Schiller. *Geschichte des dreyßigjährigen Kriegs*. Dritter Theil. Leipzig: Georg Joachim Göscher, 1793. Na titulnom liste je číslo knihy KK 495 c., pečiatka Biblioth. Koll = Bibliotheca Kollarianiae – Kollárovska knižnica. Kollár dopísal aj text: Seniorat Kish. In Cserencs = Malohontský seniorát v Čerenčanoch (Zbierkový fond ŠVK-Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici, KK 248)

Obr. 7

Moses Mendelssohn: *Philosophische Schriften. Erster Teil*. Berlin 1777. Titulný list s podpisom Samuela Kollára (Zbierkový fond ŠVK-Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici, KK 380)

Obr. 8

Kryštof K. Sturm: *Kochánj s Bohem w Rañjch Hodinách na každý den w Roku*. Z nemeckého jazyka preložil Ondrej Plachý, ev. kňaz a zakladateľ spoločnosti *Societas Slavica* v Banskej Bystrici v roku 1785. Tlač Ján Jozef Tumler, Banská Bystrica 1790. Na titulnom liste je podpis Samuela Kollára a číslo knihy KK MHS 470 a. (Zbierkový fond ŠVK-Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici, KK 279)

Bibliografické odkazy

Literatúra

BÁZLIK, Jaromír. Knižnica Samuela Kollára v Čerenčanoch. In: *Osobné knižnice dejateľov: zborník príspevkov zo seminára v Dolnom Kubíne v dňoch 6-7. júna 1989*. Martin: Matica slovenská, 1991, s. 128-132.

- BEL, Matej. *Notitia Hungariae novae historico geographica, diel II*. Wien: Paul Straub, 1736. (In ŠVK-Literárne a hudobné múzeum, ev. č. L 10399).
- GOLEMA, Andrej. Samuel Kollár, ľudovýchovný a literárny dejateľ. In: *Vlastivedné štúdie Gemera 6*. Martin: Osveta, 1988, s. 99 – 108.
- HANAKOVIČ, Štefan. Učená spoločnosť malohontská – Erudita societas Kishontensis. In *Kniha '91-'92*. Martin: Matica slovenská, 1993. 212 s.,s.172 -174. ISBN 80-7090-251-5.
- KOLLÁR, Samuel. Čerenčany. Dejiny a opis obce, uverejnený v Solleniach Učenej spoločnosti Malohontskej v čísle 15, roku 1823. Z latinčiny preložil Gustáv Frák. Čerenčany: Obecný úrad Čerenčany, 2007. 40 s., nepag.
- PORIEZOVÁ, Miriam. "Bonus bibliothecarius" predobraz ideálneho knihovníka v 1. polovici 19. storočia. In: *Bibliotheca Antiqua 2012 : zborník z 21. konferencie 7. - 8. listopadu 2012 Olomouc / Bibliotheca Antiqua 2012 (Conference)*. Olomouc: Vědecká knihovna, 2012. 259 s., s. 31-36. ISBN 978-80-7053-298-0 (VKO).

Pramene

- Kollárovská knižnica. Bibliotheca Kollarianiae, Malohontský seniorát, Čerenčany (KK MHS). In: Štátna vedecká knižnica – Literárne a hudobné múzeum Banská Bystrica.
- Kostol ev.a.v. cirkevného zboru v Čerenčanoch, čierno-biela fotografia, pozitív, r.1965. In: súkromný archív rodiny Bárdiovej (SA). Popis na reverze, rkp.: „29.XII.1944 za II. svetovej vojny zničený. V roku 1965 opravený nákladom 164.000 Kčs. Posvätený 5.XII.1965.“- Okrúhla pečiatka: Evanj. a.v. farský úrad – Čerenčany – p. Rim. Sobota. Podpisy: P.Slančo, ev.farár, Vajda L. a Bárdi Július, cirkevný kurátor.

Elektronické zdroje

Bel, Matej [cit.2017-09-19].

Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Matej_Bel

Bernolák, Anton [cit.2017-09-19].

Dostupné:http://sk.wikipedia.org/wiki/Anton_Bernol%C3%A1k#Slovensk.C3.A9_u.C4.8Den.C3.A9_tovari.C5.A1stvo

Diderot, Denis [cit.2017-09-19].

Dostupné z:http://sk.wikipedia.org/wiki/Denis_Diderot

Kalinčiak, Ján. O pôsobnosti literárnej spoločnosti malohontskej [cit. 2017-09-19].

Dostupné z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/51/Kalinciak_Clanky-a-uvahy/3

Pamätná izba Učenej spoločnosti malohontskej v Nižnom Skálniku [cit.2017-10-15].

Dostupné z: <http://www.regionmalohont.sk/pamiatky-kulturne-dedicstvo/pamatna-izba-ucenej-spolocnosti-malohontskej-nizny-skalnik/>

Roterdamský, Erasmus Civilitas morum Erasmo A.V./ Mrawnost obyčeguow od Erazma sepsaná w krátké otázky wěku dětinské w prygemné latinské i české pogajā. 1556 [cit. 2009-06-29].

Dostupné z: <http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0001/bsb00017268/images/>

Slovenské učené tovarištvo [cit. 2017-09-19].

Dostupné z:

http://sk.wikipedia.org/wiki/Anton_Bernol%C3%A1k#Slovensk.C3.A9_u.C4.8Den.C3.A9_tovari.C5.A1stvo

Staré noviny literního umění. [cit. 2017-09-19].

Dostupné z:

http://sk.wikipedia.org/wiki/Star%C3%A9_noviny_litern%C3%ADho_um%C4%9Bn%C3%AD

Učená spoločnosť malohontská. [cit. 2017-09-19].

Dostupné z:

http://sk.wikipedia.org/wiki/U%C4%8Den%C3%A1_spolo%C4%8Dnos%C5%A5_malohontsk%C3%A1

Poznámky

¹ *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* (dosl. *Encyklopédia alebo Rozumne koncipovaný slovník vied, umení a remesiel*) alebo skrátene *Encyklopédia* je encyklopédia, ktorá vyšla vo Francúzsku v rokoch 1751–1766, neskoršie revízie a dodatky v rokoch 1772, 1777 a 1780. Hlavným redaktorom bol Denis Diderot [cit. 2009-06-29]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Denis_Diderot

² Notície Mateja Bela obsahujú zemepisné, národopisné, historické a prírodovedecké poznatky z niektorých uhorských stolíc (bratislavskej, turčianskej, liptovskej a iných). Zvýraznil tu osobitosť Slovákov, ktorých považoval za potomkov kniežaťa Pribinu, kráľa Svätopluka atď. V práci na tomto diele mu pomáhali Andrej Hermann, bansko-bystrický lekár Otto Karol Moller, spišský matematik Pavol Kray, kežmarský rektor Juraj Bohuš, prírodovedec Juraj Buchholz, Ján Matolai zo Zolnej a dielo bolo doplnené ilustráciami mnohých máp, pohľadmi vedút, ktoré do medirytiny stvárnil slovenský geograf Samuel Mikovíni (1700-1750), profesor Vysoké školy banickej a lesníckej v Banskej Štiavnici. Dielo *Notícia* je koncipované podľa jednotlivých stolíc s jednotnou štruktúrou. Delilo sa na všeobecnú a na špeciálnu časť. Najprv boli uvedené prírodovedné a zemepisné údaje, potom obyvateľstvo, správne inštitúcie, šľachtické rody a rodiny a osobitne sa písalo o slobodných kráľovských mestách, poddanských mestečkách, hradoch a kaštieloch. Špeciálnu časť uzatvárala mapa ciest každej stolice od Samuela Mikovíniho. V štyroch zväzkoch, ktoré vyšli tlačou (s podporou cisára Karola VI.), stihol prebrať 10 stolíc, predovšetkým z územia Slovenska. Ostatné zostalo v rukopisnej podobe. Roku 1767 ich od Belovej vdovy kúpil klužský biskup Jozef Baťáni, ale pri prevoze roku 1770 po Dunaji sa čln prevrhol a rukopisy sa vážne poškodili. . [cit.2017-09-19]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Matej_Bel

Vzácný druhý zväzok notície z roku 1736 má v zbierkovom fonde aj Literárne a hudobné múzeum Banská Bystrica. Jeho hodnotu zvyšuje skutočnosť, že patril do osobnej knižnice Jána Lányiho, neskôr ev. kňaza Jozefa Melcera (1800 – 1854), od ktorého si knihu za 8 zlatých zakúpil štúrovský básnik, ev. kňaz Samo Chalupka. Vypovedá o tom autografný záznam S. Chalupku na titulnej strane knihy, c. d.

³ *Slovenské učené tovarišstvo* so svojimi pobočnými stánkami boli zriadené od východu po západ Slovenska. Organicky súviselo so šírením osvety a literatúry v novom spisovnom jazyku. Bernolákov pravopis vychádzal z trnavského nárečia. Šíriteľmi myšlienok a cieľov A. Bernoláka boli: Juraj Fándly, Jozef Ignác Bajza, Ján Hollý, Alexander Rudnay. Neskôr sa k nim pripojila i laická skupina na čele s Martinom Hamuljakom. V tejto súvislosti je nevyhnutné povedať, že hnutie bernolákovcov (ktoré trvalo vyše 50 rokov), ich literárnych diel, denno-dennej práce medzi Slovákami a vzdelancami, vytvorili podmienky pre druhú kodifikáciu slovenského jazyka (1843 v Hlbokom – Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Michal Miloslav Hodža). [cit.2017-09-19]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Anton_Bernol%C3%A1k#Slovensk.C3.A9_u.C4.8Den.C3.A9_tovari.C5.A1stvo

⁴ Spoločnosť *Societas slavica*, ktorú založil v roku 1785 ev. kňaz Ondrej Plachý v Banskej Bystrici, vydávala revuálny mesačník zvaný *Staré noviny literního umění*. [cit.2017-09-19]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Star%C3%A9_noviny_litern%C3%ADho_um%C4%9Bn%C3%AD

⁵ *Učená spoločnosť malohontská* = solennisti, *Erudita Societas Kis-Hontiensis* (1808 - 1841), bola jedna z učených spoločností, ktoré vznikali na Slovensku v období osvietenstva (koniec 18. storočia až začiatok 19. storočia). Bola jedným z centier vedeckej činnosti v čase, keď na Slovensku nebola nijaká univerzita. Jej členovia sa zaoberali filozofiou, pedagogikou, národopisom, históriou, literárnou históriou atď. Vo svojich

filozofických prácach rozvíjali racionalizmus, gnozeologický kriticizmus a osvietenický humanizmus. Publikovali ich v zborníku *Solennia* v rokoch 1809 - 1842 (spolu 45 čísel) a prispeli tak výrazne do dejín slovenskej filozofie. Členovia: M. Holko, Ján Feješ, Ján Laurentzy, Steigel, Gašpar Šulek, Samuel Kollár, Peter Kubínyi, Ján Krman a iní. [cit.2017-09-19]. Dostupné z:

https://sk.wikipedia.org/wiki/U%C4%8Den%C3%A1_spolo%C4%8Dnos%C5%A5_malohontsk%C3%A1

⁶ http://zlatyfond.sme.sk/dielo/51/Kalinciak_Clanky-a-uvahy/3#ftn.id2583132, c. d.

⁷ KOLLÁR, Samuel. *Čerenčany*, 2007, c. d., s. 3.

⁸ KOLLÁR, Samuel. *Čerenčany*, 2007, c. d., s. 22-23. Text rozhodnutia bol v maďarskom jazyku.

⁹ http://zlatyfond.sme.sk/dielo/51/Kalinciak_Clanky-a-uvahy/3#ftn.id2583132, c. d.

¹⁰ PORIEZOVÁ, Miriam. "*Bonus bibliothecarius*", 2012, c. d.

¹¹ BÁZLIK, Jaromír. *Knižnica Samuela Kollára v Čerenčanoch*, 1989, c. d.

¹² Knihy reštaurovali študenti odboru Konzervátorstvo a reštaurátorstvo Strednej priemyselnej školy Samuela Mikovíniho v Banskej Štiavnici pod vedením Mgr. Radovana Blaha.

¹³ Oválna pečiatka s fialovou farbou atramentu a so zúbkovanou ozdobnou obrubou oválu. Text na pečiatke: „SIGILLUM BIBL. KOLLARIANAE 1827 IN CSERENCs.“ Rok na pečiatke sa menil, zaznamenali sme napr. aj rok 1822.

¹⁴ Fr. Schiller. *Geschichte des dreyßigjährigen Kriegs*. Dritter Theil. Leipzig: Georg Joachim Göscher, 1793. Biblioth. Koll = Bibliotheca Kollarianaie – Kollárovska knižnica. Seniorat Kish. In Cserencs = Malohontský seniorát v Čerenčanoch.

¹⁵ BÁZLIK, Jaromír. *Knižnica Samuela Kollára v Čerenčanoch*, 1989, c. d., s.131.

¹⁶ Erasmus Rotterdamský, c. d. in: <http://daten.digital-e-sammlungen.de/~db/0001/bsb00017268/images/>, s.3-4.

¹⁷ Dostupné z: <http://www.regionmalohont.sk/pamiatky-kulturne-dedicstvo/pamatna-izba-ucenej-spolocnosti-malohontskej-nizny-skalnik/>